жений медаллю та дипломом лауреата медалі Михайла Грушевського (Львів, 1994), Світовим Конґресом Українців – «Медаллю св. Володимира» (Торонто, 1993), Міжнародним Фондом М. Грушевського – «Дипломом за визначний внесок в справу повернення Україні М. Грушевського» (Київ, 1996). Його було обрано Почесним Академіком Національного університету «Острозька академія» (1999), почесним доктором Чернівецького Національного університету (2002), почесним професором Волинського державного університету (2006), почесним доктором Національного університету «Острозька академія» (2006).

[1]Домбровський О. Діяльність Українського історичного товариства // Український історик. – 1997. – Ч. 1–4. – С. 368–370; Його ж. Розвиток грушевськознавства та Українське історичне товариство // Михайло Грушевський: зб. наук. праць і матеріалів міжнар. ювіл. конф. присвяч. 125 річниці від дня народження М. Грушевського. – Львів, 1994. – С. 346–358; Його ж. Ювілейна наукова конференція 35-ліття УІТ і 100-ліття від дня народження О. Оглоблина // Національна трибуна. – 2001. – 11 лют., ч. 5. – С. 3.; Мацьків Т. З діяльності Українського історичного товариства у Німеччині 1984–1994 // Український історик. – 1995. – Ч. 1–4. – С. 288–295; Його ж. Рефлексії у 35-річчя журналу «Український історик» // Українська думка. – 1998. – 25 червня. – Ч. 26. – С. 5; Винар Л. Українське історичне товариство, 1965–2000: Статті і матеріяли. – Чернівці. – 2000. – 126 с. [2]Атаманенко А. Українське історичне товариство: 1965–2005 // Український історик. – 2005. – Ч. 2–4. – С. 50–89; Гирич І. М. Брайчевський і УІТ // Український історик. – 2003. – Ч. 1–5. – С. 60–70; Сакада Л. «Український історик» – журнал Українського історичного товариства // Український історик. – 1999. – Ч. 1. – С. 11–22.; Калакура Я. Джерелознавство в дослідницькій діяльності Українського історичного товариства // Український історик. – 1995. – Ч. 1–4. – С. 53–56; Швидько Г. Історія Гетьманщини XVII–XVIII ст. у висвітленні «Українського історика» // Український історик. – 1994. – Ч. 1–4. – С. 57–60. [3]Винар Л. Український історик: 40 років служіння науці, 1963–2003. Статті і матеріяли. – Нью-Йорк; Острог, 2003. – С. 37. [4]Там само. – С. 50 [5]Матеріяли до історії Українського Історичного Товариства / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог, 2006. – С. 265. [6]Винар Л. Українське історичне товариство з перспективи 35 років (1965–2000) // Український історичний журнал. – 2001. – Ч. 1. – С. 124. [7]Участь УІТ у річному з'їзді Американської історичної асоціації // Український історик. – 1972. – Ч. 1–2. – С. 144 [8]Наукові конференції // Український історик. – 1979. – Ч. 1–4. – С. 165. [9]Сесія УІТ на річній конвенції американської історичної асоціяції в Нью-Йорку // Український історик. – 1990. – Ч. 1–4. – С. 221. [10]Українська участь у XIII міжнародньому конгресі істориків // Український історик. – 1970. – Ч. 4. – С. 134–136. [11]Конференція-з'їзд УІТ в Канаді // // Український історик. – 1972. – Ч. 1–2. – С. 144. [12]Винар Л. Українське історичне товариство з перспективи 35 років…. – С. 126. [13]Наукові конференції // Український історик. – 1978. – Ч. 1–3. – С. 191. [14]Атаманенко А., Жуковський А. Любомир Винар: життя і діяльність (З нагоди 75-ліття вченого). – Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948–2007) / Упоряд. Н. Кошик, Л. Кужель; Відп. ред. М. Романюк, А. Атаманенко – Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. – С. 31. [15]Тесля І. Вступ // Історичний атлас України / Ред. Л. Винар; Опрацювали І. Тесля і Е. Тютько. – Монреаль; Нью-Йорк; Мюнхен, 1980. – С. 14. [16]Матеріяли… – С. 325. [17]Винар Л. 40 років служіння… – С. 17. [18]Там само. – С. 185. [19]Матеріяли… – С. 277. [20]Винар Л. Біографічний словник українських істориків // Український історик. – 1996. – Ч. 1–4. – С. 470. [21]Винар Л. Справа активізації наукового дослідження українського життя в Америці // Український історик. – 1974. – Ч. 4. – С. 87–88.

Євгеній Чернецов

Структурні й типологічні особливості політичної культури студентської молоді та імідж України

Явище політичної культури як психологічного феномену є дуже актуальним сьогодні. Проблемність питання пов'язана, перш за все, із бурхливим і неоднозначним розвитком української державності. Більшість молодих людей (студентів) народилися громадянами Радянського союзу і пройшли період особистісного становлення саме в тих умовах, а на сучасному етапі функціонують як громадяни зовсім іншої держави, з іншими пріоритетами та цінностями. Безумовно всі ці події спричинили істотні зміни на всіх рівнях особистості, зокрема, і на рівні політичної культури. Дослідження структурних та типологічних особливостей політичної культури дає можливість зрозуміти механізми формування політичної культури, і, виходячи із розуміння цих механізмів дає перспективи розробки заходів, які б певним чином впливали на становлення тої політичної культури, яка буде відповідати пріоритетним напрямкам розвитку українського суспільства.

Дослідженнями політичної культури на заході займалися Г. Алмонд, С. Верба, Є. Вятр, Р. Такер, С. Ліпсет. Погляди на політичну культуру у вітчизняній науці висвітлені у роботах К. С. Гаджиєва, Г. Т. Головченка, М. І. Горлача, А. І. Соловйова. Класичним вважається підхід Г. Алмонда та С. Верби, який дуже часто критикують через його суб'єктивізм. Під політичною культурою автори розуміють «систему цінностей, глибоко укорінених в свідомості мотивацій або орієнтацій і установок, які регулюють поведінку людей в ситуаціях, що мають відношення до політики»[1]. Тобто політична культура – це політична система, яка інтеріоризована у знаннях, цінностях та оцінках суспільства.

У 2005–2007 рр. в рамках науково-дослідного проекту «Трансформація національної ідентичності: історіософські, культурологічні та соціально-психологічні аспекти» (01 ДФ034–01), що виконувався Центром українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка були досліджені домінуючі типи політичної культури громадян України. Даний проект став одним з головних мотивуючих факторів дослідження структурних та типологічних особливостей політичної культури.

Досліджувані, які приймали участь у проекті були прихильниками різних політичних напрямків: демократії та комунізму. Тому групу респондентів було умовно поділено на дві незалежні групи – «демократів» та «комуністів» Результати дослідження типологічних особливостей показало, що «демократи» (тобто прихильники «Нашої України») є більш зорієнтованими на високі досягнення, на незалежність і автономність у своїх вчинках та діях, вони більш відкриті й більш терпимі до інших людей, ніж «комуністи» і більше налаштовані на самоствердження в різних сферах діяльності, демонструючи високі показники вираженості тих потреб, які пов'язані з умінням конкурувати й організовувати досягнення поставлених цілей. «Комуністи» (тобто прихильники Комуністичної партії України), на відміну від «демократів», є менш автономними та схильними до домінування, але більш агресивними, схильними до прийняття авторитетів, прийняття опіки та більш готовими опікати інших.

Переважна більшість «комуністів» (тобто представників авторитарної політичної культури) є екстерналами, а переважна більшість «демократів» (тобто представників демократичної політичної культури) має внутрішній локус контролю. Дослідження аксіологічного аспекту показало, що «комуністи» поділяють переважно колективістичні цінності, а «демократи» – індивідуалістичні.

Метою даної статті є коротке узагальнення теоретичних поглядів на структурні та типологічні особливості політич-

ної культури. На основі теоретичних концепцій Г. Алмонда, С. Верби та А. Конфісахора було здійснене подальше дослідження структурних та типологічних особливостей політичної культури. Результати роботи виявили зв'язок між типом політичної культури та цінностями особистості, зв'язок типу політичної культури із рівнем суб'єктності особистості, зв'язок типу політичної культури із рівнем патріотичних почуттів та зв'язок типу політичної культури із рівнем узгодженості декларованої та реальної електоральної поведінки.

Аналізуючи різні підходи до висвітлення структурних компонентів політичної культури була здійснена спроба побудувати узагальнену структурну модель даного явища:

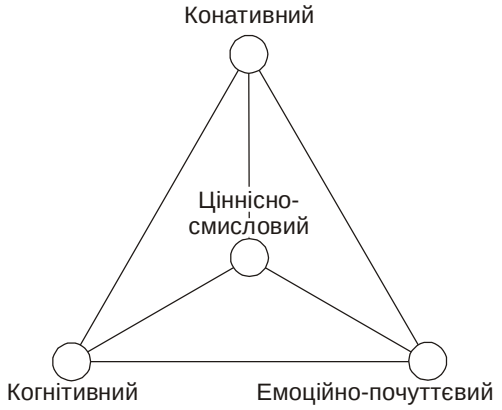

На рис. зображена структурна модель політичної культури. Центральним елементом виступає ціннісно-смисловий компонент як мотиваційне ядро особистості. Проте, незважаючи на провідну роль, даний компонент не є першоджерелом політичної культури, він скоріше відображає зміст останньої. Першоджерелом досліджуваного феномену є когнітивний компонент. Він являє собою систему знань, цінностей, традицій, що стосуються політики, які засвоює індивід в результаті передачі суспільно – політичної інформації попередніми поколіннями наступним. А. І. Соловйов говорить про те, що «процес засвоєння людиною вимог статусної поведінки, культурних цінностей та орієнтирів, який веде до формування у неї властивостей та вмінь, що сприяють адаптації в конкретній політичній системі та допомагають виконувати в ній певні функції, називається політичною соціалізацією»[2]. Отже, даний компонент важливий на етапі політичної соціалізації. Засвоєння знань, традицій, звичаїв в більшій чи меншій мірі відбувається одночасно із формуванням певного емоційного ставлення до них. Людина формує позитивні чи негативні оцінки відносно тих чи інших політичних аспектів, що відображає емоційно – почуттєвий компонент політичної культури. Політичні знання в поєднанні із емоційним ставленням трансформуються у цінності індивіда, входять у структуру його спрямованості та стають особистісно значущими. Ціннісно-смисловий компонент політичної культури відображає її основну суть, тому що являє собою мотиваційне ядро, яке спонукає людину до дії у політичній сфері. Вияв політичної культури у формі людської поведінки відображає суть конативного компоненту політичної культури.

Типологію політичної культури розробили вище згадувані вчені Г. Алмонд та С. Верба. У спільній роботі «Громадянська культура» вони виділили три типи політичної культури: провінційна, підданська та культура участі (партисипаційна). При чому у сучасних демократичних суспільствах на їхню думку існує змішаний тип підданської та партисипаційної політичної культури, яка дістала назву «громадянська культура». У. Розенбаум виділяє фрагментарний та інтегрований типи політичної культури[3]. Фрагментарний відрізняється відсутністю консенсусу щодо основоположних принципів політичного устрою суспільства. Інтегрований тип відрізняється порівняно високим ступенем консенсусу, переважанням громадянських процедур в залагоджуванні суперечок і конфліктів, низьким рівнем політичного насильства. Є. Вятр виділяє два основні типи політичної культури: демократичний і автократичний. Перший характеризується високою активністю громадян і їх широкими політичними правами. Другий тип політичної культури за ідеал держави визнає сильну і неконтрольовану владу, що обмежує демократичні права і свободи громадян[4].

У дослідженні структурних та типологічних особливостей політичної культури студентської молоді було використано теоретичну концепцію А. Конфісахора, який виділив два основні типи політичної культури: авторитарний та демократичний[5]. У вітчизняній науці його підхід був підтриманий Г. Головченко і М. Горлач.

Демократична політична культура характеризується активністю громадян, їхньою ціннісною залученістю в політичне життя, визнанням громадянських прав і свобод, контролем громадян за діяльністю уряду, визнанням принципу політичного плюралізму тощо.

Авторитарна політична культура характеризується відкиданням демократичних уявлень і принципів людського співжиття, прихильністю до сильної, неконтрольованої суспільством влади, яка виключає демократичні права і свободи громадян. Авторитарна політична культура передбачає інструментальне залучення громадян в суспільно-політичні процеси, можливість використання жорстких ідеологічних чинників впливу та політичної мобілізації громадян виключно в якості інструмента для забезпечення цілей правлячого режиму, а також для забезпечення пасивного підкорення йому народних мас[6].

У дослідженні структурних та типологічних особливостей студентської молоді взяли участь 80 студентів КНУ ім. Тараса Шевченка віком від 19 до 21 року, серед яких було 43 особи жіночої статі та 37 осіб – чоловічої.

Методи збору емпіричних даних: методика «Визначення типів політичної культури», методика «Типи електоральної поведінки», методика «Семантичний диференціал суб'єктності» Л. С. Дьякова, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча та методика «Рівень патріотизму» О. М. Семашка.

Дослідження проводилося у два етапи під час виборів київського міського голови та київської державної адміністрації. Цей сприятливий період виявився у тому, що політична активність населення м. Києва знаходилась на достатньо високому рівні, щоб якісно дослідити участь громадян у політичному житті міста та з'ясувати особливості їхньої політичної культури. В даному випадку досліджувалась політична культура студентської молоді.

Перший етап дослідження проводився до 25 травня 2008 року, тобто до моменту голосування на виборчих дільницях. Другий етап проводився після 25 травня 2008 року, і являв собою повторне опитування респондентів ВНЗ.

На першому етапі за результатами дослідження групу респондентів було поділено на дві окремі групи – представників авторитарного типу політичної культури (27 осіб) та представників демократичного типу політичної культури (53 особи). Таким чином перша група склала 33 % загальної кількості респондентів.

Другий етап був головним чином спрямований на виявлення рівня неузгодженості між декларованою електоральною поведінкою (поведінка, яка декларувалася на передодні виборів і носила вербальний характер) та реальною електоральною поведінкою (поведінка, якої дотримувалась особа у день виборів).

Метою дослідження був аналіз ціннісно-смислового, емоційно-почуттєвого та конативного компонентів та їх особливостей, в залежності від типу політичної культури. Результати показали відмінності у ціннісних орієнтаціях: представники демократичного типу політичної культури більше орієнтовані на цінності соціального спрямування («суспільне визнання», «творчість»). Представники авторитарного типу політичної культури більш зорієнтовані на цінності індивідуального характеру («кохання», «щасливе сімейне життя»).

Представники авторитарного типу політичної культури показали низький рівень суб'єктності. Тобто вони власне життя ставлять більшою мірою у залежність від зовнішніх обставин; покладаються частіше на випадок, ніж на власні сили; надають перевагу покровительству, у даному випадку сильній владі. Представники демократичного типу політичної культури показали високий рівень суб'єктності.

Також було встановлено зв'язок між рівнем патріотичних почуттів та типом електоральної поведінки людини. Особи з високим рівнем патріотичних почуттів виявили суб'єктну електоральну поведінку (активна участь у виборах київського міського голови, здійснення самостійного вибору на основі слідкування за виборчою кампанією), а особи з низьким рівнем патріотичних почуттів проявили досуб'єктну електоральну поведінку (пасивна участь у політичному житті, формування думок під впливом зовнішніх обставин).

Даний етап дослідження характеризує відношення студентської молоді до України як до держави. Рівень розвитку патріотичних почуттів стосовно України досліджувався на основі методики О. М. Семашка «Рівень українського патріотизму». Питання, на які відповідали молоді люди розкривали бачення ними української держави як самостійного суб'єкта міжнародної діяльності з одного боку, та з іншого – держави, культура якої є частиною іншої культури. Результати показали, що більшість студентів сприймають Україну як самостійну державу із власною історією і культурою, вважаючи, що імідж України є доволі позитивним і близько 30 % висловились із протилежною думкою.

Представники авторитарного типу політичної культури показали більший рівень неузгодженості між декларованою та реальною електоральною поведінкою. Неузгодженість головним чином виявилася у тому, що заяви про готовність брати участь у виборах не були підтверджені реальною поведінкою. Представники демократичного типу політичної культури виявили менший рівень неузгодженості між декларованою та реальною електоральною поведінкою. Неузгодженість більшою мірою виявилася у врахуванні громадської думки та спостереженні за діями політиків, яке на практиці не здійснювалося.

Таким чином, аналіз структурних та типологічних особливостей політичної культури студентської молоді показав істотні відмінності між її демократичним та авторитарним типами.

Представники авторитарного типу виявляють пасивну роль у політичному житті суспільства. Це пов'язано з тим, що вони надають перевагу сильній, авторитарній владі, якій делегують право політичних рішень. Таким чином зменшується особистісна відповідальність у житті людей, а іноді і заміщується на суцільну довіру владі, яка завжди приймає правильні рішення. Така політична культура не вимагає від людей контролю політичних еліт, скоріше формує відчуття власної захищеності. Проте, такі політичні цінності зменшують адаптивні можливості індивіда у складних, мінливих ситуаціях. Уявлення про детермінацію плинності життя зовнішніми чинниками знижують мотивацію людей, їхню активність у політичній сфері.

Представники демократичного типу політичної культури характеризуються такими якостями як активність у політичній сфері, відчуття себе як суб'єкта політичного життя та мотивованість до політичних дій. Такі люди активно намагаються вплинути на політичні рішення і події, прагнуть здійснювати контроль за владними структурами і отримати відповідний результат за власну політичну активність, який проявляється у формі задоволення певних потреб. З одного боку такі люди розуміють власне право на свободу дій у політичній сфері, а з іншого – виникає відповідальність за ті ж самі політичні вчинки. У зв'язку з цим життя знаходиться у більшій мірі під контролем індивіда, який виходячи із усвідомлення власних можливостей може його змінювати.

Сучасна політична ситуація, яка склалася в Україні вимагає від людей вищої активності, ніж якою вона є сьогодні. Неконтрольованість владних структур породжує глибоку політичну кризу в країні, яка спричинює економічні та соціальні труднощі. У цих процесах велику роль відіграє політична культура суспільства. Сьогодні вона не є мотивуючим фактором, який би спонукував людей до політичної активності. Тому можна припустити, що більшість населення є представниками авторитарної політичної культури, яка сформувалась в радянському середовищі. Звичайно молодь як один з провідних прошарків соціальної структури населення в більшій мірі є демократично орієнтованою, проте рівень розвитку демократичної політичної культури знаходиться на початкових етапах. Це пов'язано перш за все з тим, що в Україні ще не закріпилися традиції боротьби за демократію і не склалися сприятливі умови для демократичної політичної соціалізації.

Тому, перспективою досліджень політичної культури є більш глибоке вивчення структури даного явища. Розуміння механізмів формування компонентів політичної культури дозволить створити сприятливі умови для пропаганди демократичних цінностей і розвитку демократичного типу політичної культури населення на ранніх етапах політичної соціалізації. Особливої уваги потребують питання формування позитивного іміджу України, української національної культури та українців. У цьому напрямі варто сконсолідувати зусилля уряду, засобів масової інформації та науково-дослідницьких інститутів України.

[1]Г. А. Алмонд, С. Верба. Гражданская культура и стабильность демократии // Политические исследования. – 1992. – № 4. – С. 122–134. [2]Соловьев А. И. Политология: Политическая теория. Политические технологии: Учеб. для студентов вузов. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 559 с. – С. 267. [3]Rosenbaum W. Political Culture. – N. Y.: Praeger, 1975. – P. 121. [4]Вятр Е. Социология политических отношений / Е. Вятр. – Москва, 1979. – 463 с. [5]Конфисахор А. Г. Психология власти. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2004. – 235 с. [6]Політологія: наука про політику: Підручник / Заг. ред. В. Г. Кремень, М. І. Горлач; Авт. кол.: В. П. Андрущенко, В. С. Афанасенко, Є. М. Воробйов та ін. Вид. 4-те, виправлене та доповнене. – К.; Харків: Єдінорог, 2002. – 640 с.